

Közel múltunk
Hagyatéka

Titkos hidak

Az állambiztonság és az emigráció
kapcsolatai 1945-1989

Szerkesztette:
Palasik Mária
Pócs Nándor

ÁBTL | KRONOSZ

Titkos hidak

Az állambiztonság és az emigráció kapcsolatai
1945–1989

KÖZELMÚLTUNK HAGYATÉKA

Titkos hidak

Az állambiztonság és az emigráció kapcsolatai
1945–1989

Szerkesztette:

PALASIK MÁRIA – PÓCS NÁNDOR

ÁBTL-KRONOSZ
Budapest–Pécs
2021

A kötet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
és a Kronosz Kiadó gondozásában jelenik meg

Felelős kiadó az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
főigazgatója és a Kronosz Kiadó ügyvezető igazgatója

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2021-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

print ISBN 978-615-6339-31-7

pdf ISBN 978-615-6339-32-4

A névmutatót és a borítót készítette:
Erőss Zsolt

ISSN 1586-9784

© Szerzők

© Szerkesztők

© Kronosz Könyvkiadó Kft.

© Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Tartalom

PAPP ISTVÁN	
Merre tovább? (Előszó)	7
BARÁTH MAGDOLNA	
Szirénhangok. Kísérletek az emigráció bomlasztására (1950–1963)	11
BORVENDÉG ZSUZSANNA	
Rés a vasfüggönyön. A frankfurti kereskedelmi kirendeltség az ötvenes évek elején	31
ARGEJÓ ÉVA	
Az ávéhás Vajda Tibor színeváltozásai az emigrációban	49
PALASIK MÁRIA	
Akik nem integrálódtak. A Kanadából engedéllyel hazatérő 56-os magyar menekültek kihallgatása a politikai rendőrségen	65
JOBST ÁGNES	
Száműzetésre ítélve. Az oberammergaui NATO-kiképzőközpont magyar tagozatának oktatói a magyar hírszerzés jelentéseinek tükrében	93
SZ. KOVÁCS ÉVA	
Emigráns női sorsok és az állambiztonság	117
SZEKÉR NÓRA	
Fedőneve: Marslakó. A magyar tudósemigráció megfigyelése Szilárd Leó példáján keresztül	131

6 ■ TARTALOM

PETRÁS ÉVA

Nagy Töhötöm Dél-Amerikában 161

KÖBEL SZILVIA

„Rajtuk keresztül oszlatni lehetne az antikommunista
propaganda hatását...” Tüski István és Végh József református
lelkészek hollandiai emigrációban a magyar állambiztonsági
szervek látókörében 179

BANDI ISTVÁN

Román ügynökök a magyar emigráció ellen. A román
hírszerzés két ügynökének tevékenysége a hatvanas évektől
a rendszerváltásig 209

Rövidítésjegyzék 250

Névmutató 253

A kötet szerzői és szerkesztői 259

Abstracts 261

PAPP ISTVÁN

Merre tovább?

(Előszó)

A két partot – vagy tágabb megközelítésben két világot – összekötő híd az emberiség és a magyarság művelődésének egyik legrégebbi és legmélyebb szimbóluma. Az igény, hogy el lehessen jutni rejtett, tőlünk távol álló, akár veszedelmes tájékokra is, az ősi mítoszok világában gyökeredzik. Gondoljunk a révészre, a Styxen átkelő Kharón ladikjára, aki nem csupán a görög regék állandó szereplője, hanem a modern magyar költészet ihletője is, ahogyan arról Illyés Gyulának az öregedésről szóló esszékötete tanúskodik. Az idő múlásával a billegő csónakot a nagyobb teherbírású komp váltotta fel, ám ezzel vajmi keveset változott „a bizonytalan úton tartunk valahonnan valahová” érzése, így ez a közlekedési eszköz is metaforává vált: Ady Endre költészetében már egész Magyarországot jelentette. A Nyugat első nemzedékének óriása nem kevesebbet vizionált, mint hogy hazája lehet az a komp, amely Kelet és Nyugat szikláinak között emberek és eszmék összekapcsolójává válhat. Nagyon merész, talán túlságosan is sokat akaró szándék munkált Adyban. Ám a költői kép önálló életre kelt, igaz, jelentése módosult: Simonffy András kollázsregényében kompszág katonái a világháborúban széteső, helyét nem lelő ország fiai lettek.

A révhez és a komphoz képest a híd maga a stabil, egyetemes állandóság, a nyugalom és a kiszámíthatóság ígérete. Persze mint oly sok mindent, az első hidakat sem feltétlenül békés akaratok hívták életre: a történelem egyik legnagyobb fahídja a Boszporuszon ívelt át, hogy rajta Xerxész katonái átkelhessenek, és megtámadhassák a görög városállamokat. A küzdelem végén a hajóhíd felgyújtása egyben a perzsa uralkodó végső bukását jelképezte. Az időben nagyot ugorva, az első ipari forradalom kora hozta magával a hidak igazi virágzását. Az 1770-es évek végén épült meg Angliában, a Severn folyó völgye fölött az első vasból készült, ma is álló híd, amely nevével is (Iron Bridge) egy új kor eljövetelét hirdette.

Aligha véletlen, hogy a magyar reformkor egyik legnagyobb alakja, az angol mintát követő és egyben formáló Széchenyi István is éppen a Pestet és Budát összekötő híd megépítésében látta a korabeli társadalom lassú formálásának egyik eszközét. Ugyanis az 1849 novemberében Haynau tábornok által megnyitott Lánchíd nem csupán a Duna két városát hozta egymáshoz közelebb, hanem jelképes rést ütött a rendi társadalom falán is: a kötelező hídpénz fizetésével arisztokrata és csavargó közelebb került egymáshoz. Ez a tény emlékeztet minket arra, hogy a hidakon emberek járnak, botlanak, nézelődnek, reménykednek, vagy éppen pontot tesznek értelmetlennek talált életük végére, ahogyan azt Arany János a Margit híd kapcsán született, drámai erejű balladájában, a *Hídavatásban* megörökítette.

A huszadik század véres konfliktusai a hidakat sem hagyták érintetlenül. Višegrad városánál, a Drinán átívelő híd nem csupán Ivo Andrič regényét tette halhatatlanná, hanem a muszlimok és ortodoxok közötti békétlenséget is hirdeti. A háborús kényszermunka drilljét és fanatizmusát örökítette meg Pierre Boulle a *Híd a Kwai folyón* című regénye, s még inkább a belőle készült film, Alec Guinness főszereplésével. A magyar főváros ostroma során a németek által felrobbantott hidak ugyanúgy a barbárság mementói lettek, mint az évtizedeken át csonkán maradt, Párkány és Esztergom között árválkodó Mária Valéria híd, melynek ezredfordulós újjáépítése két kis nép egymásra találásának ígérését is magában hordozta. A második világhéget követően nem könnyen indult meg a világ népei közötti megbékélés. Ezt jelezte, hogy 1948-ban megszületett a légi-híd fogalma, amikor a nyugati hatalmak közel egy éven át repülőgépekkel biztosították a szovjet blokádnál álló Berlin lakóinak ellátását.

Ám a híd fogalma nem csupán fizikai valóságában, hanem átlényegült mi-voltában is mélyen beleégett az egyetemes és a magyar kultúrába. Arthur Miller amerikai olasz munkások körében játszódó drámája, a *Pillantás a hídról* Pécsi Sándor főszereplésével a magyar színháztörténet egyik kiemelkedő pillanatát jelentette az 1960-as évtizedben. Gondolhatunk a *Híd* címmel publikált folyóiratokra is, az ismertebbet még Zilahy Lajos indította 1940-ben, afféle igényes szépirodalmi bulvárlapként, s többek között a magyarság és a környező népek együttműködését óhajtó Németh László tanulmányainak adott teret. A vajdasági magyarság ugyancsak *Híd* címet viselő periodikája hosszú évtizedek óta fórumot kínál e soknemzetiségű tájon élő szerzőknek, és számos fordítás révén igyekszik közelebb hozni őket egymáshoz, hidat építve az egykori Jugoszlávia népei között.

E rövid áttekintés minden esetlegességével együtt talán érzékeltette, hogy a híd fogalma gazdag tartalommal, képi erővel bír, s ezért is választhatták jelen kötet szerkesztői a szerzteágazó témák összekötő elemének. A címben foglalt „titkos” jelző nem csupán a politikai rendőrség tevékenységéhez társítható eposzi kellék, hanem annak a korszaknak is egyik jellegadó szava, amelyről a következő oldalakon sorjázó tanulmányok szólnak. Ugyanis a kötet egyszerre szeretne hidat verni a magyar nemzet különböző részei között, ám az is nyilvánvaló, hogy a diktatúra Magyarországa és a szabad világ között épülő „titkos hidak” hosszú időn át nem annyira az emberek önkéntes közeledését, mint inkább azok egyszerűbb elérését, szemmel tartását, megfigyelését, könnyebb befolyásolását szolgálták. Önmagában is fontos és megbeszélendő kérdés, hogy miért emigrációról, s miért nem diaszpóráról beszélünk. Bár a társadalomtudományok nyelvhasználatában az utóbbi kifejezés is jelen van, sőt talán egyre erősebben felbukkan, mégis a hétköznapi beszéd során nyugati emigrációról, emigránsokról esik szó, ami már egy fokkal jobb a nem is olyan rég még eleven „disszidensek” kifejezésnél. Ám az „emigráns” szó is a kitaszíttóságot, az elkülönülést, az elválást hordozza magában. Aligha kell bizonygatni, hogy aki Magyarországról elmegy – kivételes eseteket leszámítva –, az lassacskán kilép a magyar nemzet közösségéből is. Ez nagyon fájdalmas állapot. Itt nem csupán az egy-két nemzedéken belül bekövetkező nyelv- és kultúravesztésre gondolok, hanem arra, ahogyan az anyaországban élők az eltávozottakra gondolnak. Bizony, valahol lélekben lemondunk azokról, akik elválnak tőlünk.

Ezért is lenne talán jobb, ha diaszpórában tudnánk gondolkodni. Ez nem csupán egy újabb metafora, hanem azt hirdetné, hogy a magyarok szétszóródtak, szétszórattak a világban, s nemcsak egy adott földrajzi hely, hanem a határokon átívelő kulturális nemzettudat is összeköt minket. Élünk bárhol, egy nagy közösség apró tagjai lehetnénk. Persze ez a felvetés sokkal inkább a vágyak által terelt és alakított gondolkodás, mint a közeli jövő lehetséges valósága. A hosszú évtizedes folyamatokat, megrögzöttségeket csak nyugodt, következetes, bizalmon alapuló munkával lehet új irányba terelni. S e kötet írásai éppen arról győznek meg minket, hogy mennyire hiányzott a bizalom, a nyugodtság, az elfogadás az 1945 és 1989 közötti évtizedekben is.

Jelen munka az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában 2019. november 20-án megrendezett, *Magyar emigráció az állambiztonság görcsöve alatt* című tudományos konferencián elhangzott előadások nyomán született tanulmányokat adja közre. Szinte az egész világot bejárjuk: Argejó Éva az Ausztráliában letelepedett államvédelmi tiszt, Vajda Tibor életútját tárta fel, míg

Palasik Mária a Kanadából hazatérő 56-os menekültekről készített összegző tanulmányt. Időben ugyancsak széles a metszet, hiszen Borvendég Zsuzsanna a második világháborút követő nyomorúságos évek zűrzavaránál kezdi a gazdasági hírszerzés történetét, míg Bandi István egészen az 1989-es esztendő végéig, sőt még azon túl is követi két, a magyar emigráció ellen dolgozó román politikai rendőrségi ügynök tevékenységét. A társadalmi merítés is igen bőszeges, mivel Szekér Nóra az egyik legjelesebb magyar természettudós, Szilárd Leó elleni állambiztonsági ténykedés nyomait rajzolta meg, míg Sz. Kovács Éva változatos emigráns női sorsokat mutat be. Az egyházi diaszpóra markáns egyéniségeit ismerhetjük meg Petrás Éva és Köbel Szilvia tollából: az előbbi szerző az egykori jezsuita szerzetes, Nagy Töhötöm Dél-Amerikában töltött életútját eleveníti fel, míg a második tanulmányból két, a hollandiai református közösségben és a magyar emigrációban is fontos szerepet betöltő lelkipásztor életútja tárul elénk. Ugyancsak külön egységet képez két intézményközpontú írás: Baráth Magdolna a magyar párt- és kormányzati szervek emigrációval kapcsolatos döntéseit tekintette át, míg Jobst Ágnes a NATO egyik bajorországi központjában dolgozó magyar tanárok mindennapjaiba engedett betekintést.

Bízom benne, hogy a jeles szerzők és remek témák kellőképpen felkeltették reménybeli olvasóink figyelmét, és rálépnek azokra a titkos hidakra, amelyek révén közelebb kerülhetünk a 20. század nehéz évtizedeinek megértéséhez, és jobban elfogadjuk a tőlünk térben és időben messze lévő magyar diaszpóra tagjait is.

Budapest, 2021. április 13.

Papp István

Rövidítésjegyzék

ABS	Archív bezpečnostních složek [Állambiztonsági Szolgálatok Levéltára, Prága]
ACNSAS	Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității [A Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács Levéltára, Bukarest]
ACRA	Asociación de las Comunidades Rurales Argentinas [Argentin Falusi Közösségek Szövetsége]
ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
ÁVH	Államvédelmi Hatóság
ÁVO	Államvédelmi Osztály
BM	Belügyminisztérium
BRFK	Budapesti Rendőr-főkapitányság
CIA	Central Intelligence Agency [Központi Hírszerző Ügynökség – USA]
CIE	Centrul Informații Externe [Külügyi Hírszerző Központ – Románia]
CSS d.	Consiliul Securității Statului [Állambiztonsági Tanács – Románia] doboz
DGIE	Direcția Generală de Informații Externe [Külügyi Hírszerző Főigazgatóság – Románia]
DGSP	Direcția Generală a Securității Poporului [Népbiztonsági Főigazgatóság – Románia]
DIA	Direcția de Informații al Armatei [a Hadsereg Hírszerző Igazgatósága – Románia]
DIE	Direcția Informații Externe [Külügyi Hírszerző Igazgatóság – Románia]
DIE I.	Direcția I-a Informații Externe [I. Külügyi Hírszerző Igazgatóság – Románia]
DISZ	Dolgozó Ifjúság Szövetsége
DP	displaced person [menekült, kitelepített személy]

DSS	Departamentul Securităţii Statului [Állambiztonsági Főosztály – Románia]
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
EP	Európai Parlament
EVT	Egyházak Világtanácsa
é. n.	évszám nélkül
f.	fond
fn.	fedőnevű
FKGP	Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt
FKP	Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt
FMDP	Független Magyar Demokrata Párt
GKN	Gereformeerde Kerken in Nederland [szigorú holland református egyház]
HIM HL KI	Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Központi Irattár
h. n.	hely nélkül
i. m.	idézett mű
IRO	International Refugee Organization [Nemzetközi Menekültszervezet]
JAC	Juventude Agraria Católica [Katolikus Agrár Ifjúság – Uruguay]
KALOT	Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete
KB	Központi Bizottság
KBK	Keresztyén Békekonzferencia
KEOKH	Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság
KÜM	Külügyminisztérium
MDF	Magyar Demokrata Fórum
MADISZ	Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
MApN	Ministerul Apărării Naţionale [Nemzetvédelmi Minisztérium – Románia]
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MHBK	Magyar Harcosok Bajtársi Közössége
MKP	Magyar Kommunista Párt
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MNVK-2.	Magyar Néphadsereg Vezérkar 2. Csoportfőnöksége
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MTA	Magyar Tudományos Akadémia

MTESZ	Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége
MTI	Magyar Távirati Iroda
MVSZ	Magyarok Világszövetsége
NATO	North Atlantic Treaty Organization [Észak-atlanti Szerződés Szervezete]
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
NPP	Nemzeti Parasztpárt
NSZK	Németországi Szövetségi Köztársaság
ORFK	Országos Rendőr-főkapitányság
OSZK Kt.	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár
ő. e.	őrzési egység
PB	Politikai Bizottság
r. fhdgy.	rendőr főhadnagy
r. hdgy.	rendőr hadnagy
r. őrgy.	rendőr őrnagy
r. szds.	rendőr százados
r. vörgy.	rendőr vezérőrnagy
rny.	rendőr nyomozó
RSHA	Reichssicherheitshauptamt [Birodalmi Biztonsági Főhivatal – Németország]
S. J.	Societas Jesu [Jézus Társasága]
SOTE	Semmelweis Orvostudományi Egyetem
ŠtB	Štátní Bezpečnost [Állambiztonsági Szolgálatok – Csehszlovákia]
sz.	számú
sz. n.	szám nélkül
SZEMRE	Szórványban Élő Magyar Református Egyház
SZER	Szabad Európa Rádió
szerk.	szerkesztette
SZDP	Szociáldemokrata Párt
szig. titk.	szigorúan titkos
SZKP	Szovjetunió Kommunista Pártja
tc.	törvénycikk
TÜK	Titkos ügykezelés
tvr.	törvényerejű rendelet
uo.	ugyanott
uó	ugyanő
VB	Végrehajtó Bizottság

Névmutató

- Aalders, Maarten J. 181
Aczél György 86, 88
Ady Endre 7
Alexandru, Randa 219
Alexits György 141, 142, 146
Andaházi Kasnya Béla 25
Andrei, Ștefan 222
Andreotti, Giulio 221
Andrews, Nicholas 226
Andronescu, Șerban 231
Antal Sándor 148, 149
Antonescu, Ion 110
Antonescu, Mihai 109
Arany János 8
Aranyos Zoltán 205
Argejó Éva 9
Auschnitt, Max Carol 233
- Bálint István 58
Balladur, Édouard 238
Balogh Jenő 197
Bandi István 10
Barankovics István 19, 20
Baráth Katalin 20
Baráth Magdolna 10
Barbu, Eugen 228, 230
Bárdos Gusztáv 170–177
Bárdy Magda 49, 54, 59–61
Barre, Raymond Octave Joseph 234
Bauer Miklós 45, 61
Bauer Tamás 61
Bay Zoltán 134
Becher, Kurt 40, 41
Békés Csaba 32
Békési András 88
- Beldeanu, Oliviu 211
Bell, Janet 60, 61
Beran, Karel 177
Berciu, Dumitru 222, 223, 230
Berecz János 69
Bertóthy László 99–104
Bethlen István 144
Bickenbach, Karl 40–42, 44
Bihari Lajos 171
Blandiana, Ana 223
Bognár László 61
Bolley, Alain 244
Borbándi Gyula 28, 93, 169
Borbély István 162, 164
Borecky, Jiří 177
Boros Ida (Gommermann Istvánné) 126
Borvendég Zsuzsanna 10
Boulle, Pierre 8
Bölöni György 182
Brad, Ion 222
Braun, Arthur 147
Broda, Christian 123, 124
Bródy István 33–36, 40, 42–44
Bródy Sándor 34, 42
Bródy, Andreas (András) 42, 44
Bucer, Martin 199
Bucur, Teodor 211
Burgiasev Gyuró 51
- Călinescu, George 228
Câmpeanu, Radu 243
Căprariu, Alexandru 223
Capros, Carol 219
Caraman, Mihai 211, 212
Carter, Jimmy 225

- Castro, Fidel 43
 Ceaușescu, Nicolae 212, 214, 215, 217,
 218, 222, 224, 226, 241, 248
 Chirac, Jacques 238, 241
 Cioran, Emil 226
 Cizler Gyula 154
 Codreanu, Corneliu Zelea 216, 229, 248
 Coman, Teodor 222, 224
 Constanța, Magos 211
 Constantinescu, Emil 247
 Creangă, Ion 222

 Csákai Gyula 188, 201
 Császár Józsefné 62, 63
 Csécsy Imre 34
 Csekey Sándor 195

 Dagiun, Sylvie 212
 Dárdai András 57
 Dékány Károly 16
 Dénes Miklós 147
 Dima, Aurel 244
 Doicaru, Nicolae 218, 222
 Dolgu, Gheorghe 232
 Domokos Géza 224
 Dósa Attila 11, 102
 Drăgan, Iosif Constantin 215–232, 235,
 238, 239, 241, 243, 245
 Drăghici, Alexandru 212
 Duma, Aurel 244

 Eaton, Cyrus 156
 Ecsery Kornél 107, 108, 112
 Egry Lajos 154
 Ehrenfest, Paul 145
 Eichmann, Adolf 41
 Einstein, Albert 132, 136–138, 140
 Eliade, Mircea 226, 234
 Éliás József 205
 Elsasser, Walter 132
 Englert, Hans 35, 36, 42
 Eperjesi Ferenc 16, 17

 Fahidy József 146
 Faller Mária 127
 Farkas Ferenc, kisbarnaki 18, 93
 Fazekas József 26
 Fekete Teréz 122
 Felcser Sándorné Szabó Mária 83
 Fényes Szabolcs 121
 Fermi, Enrico 131, 137
 Fock Jenő 148
 Fodor Nagy Árpád 153
 Fodor Zoltán 170
 Földes Pap Károly 15, 16
 Funderburk, David 214
 Fürjes János 174, 176, 177

 Gábor Péter 33
 Gâdea, Suzana 230
 Gațița, Mihai 222
 Gál Tibor 77
 Gálfalvi Géza 52, 53, 58, 59
 Gandhi, Radzsiv 244
 Gasperi, Alcide de 221
 Gehlen, Reinhard 44
 Gellér Hugó 140
 Georgescu, Vlad 214, 227
 Germanus Gyula 148
 Gheorghiu-Dej, Gheorghe 217
 Giscard d'Estaing, Valéry 221, 225, 238
 Giurescu, Constantin C. 219
 Goga, Octavian 234
 Goldberger (Gilbert) Zsuzsanna 120
 Goma, Paul 214, 225
 Gommermann István 126
 Gommermann István lásd Boros Ida
 Góth Vilmos 154, 155
 Griffin (angol tiszt) 36
 Groves, Leslie 137
 Guinness, Alec 8

 Gyekiczki András 50, 61, 62
 Gyöngyösi János 107

- Habsburg Ottó 238, 239
 Hajmássy Miklós 20
 Hajnal Miklósné (Hajnal Erzsébet) 122
 Hamelet, Michel P. 214
 Hamza András 154
 Harangozó Szilveszter 88
 Harsányi János 134
 Háý László 48
 Haynau, Julius Jacob von 8
 Hegedüs Éva 234
 Hegedüs Lóránt 234
 Heller Farkas 144
 Hendrich Antal 127
 Hendrich Edmée (Pétery Jánosné) 127
 Henkey János 101
 Hérincs István 98
 Hernu, Charles 212
 Heuvel, Albert van den 190
 Himmler, Heinrich 40
 Hitler, Adolf 39, 132, 137
 Hollós Ilona 126
 Homoştean, George 224
 Horthy Miklós 39
 Horváth Béla 27, 28
 Hötzendorf, Franz Xavier Joseph
 Conrad von 95
 Hruscsov, Nyikita Szergejevics 139, 151

 Iacobescu, Ioan 212
 Iliescu, Ion 230
 Illia, Arturo Umberto 167
 Illyés Gyula 7
 Iorga, Nicolae 222

 Jakos Erzsébet 197, 198
 Jakos Lajos 198, 202
 Jakos Lajosné 202
 Járai József 16
 Jebeleanu, Eugen 223
 Jobst Ágnes 10
 Jónás Pál 154
 Juhász Ágnes 105, 106

 Juhász László 51, 58
 Juhász Sándor 202
 Junger Károly 43–47

 Kádár János 24, 48, 51, 57, 58, 79, 88, 241
 Kaffka Margit 206
 Kállay Miklós 110
 Kalmár Melinda 32
 Kálvin János 199
 Karinthy Frigyes 134
 Kármán Tódor 134
 Károly, I. román király 224
 Karpik, Ferdinand 37–39
 Kékesi (Kékessy) Pál 148
 Kemény Imre 57, 59, 61
 Kenedi János 59
 Kenéz Béla 144
 Kennedy, John Fitzgerald 145, 151
 Kerkai Jenő 161, 162
 Kerti István 27
 Kéthly Anna 117, 123, 124
 Kibédy Varga Sándor, ifj. 206
 Király Béla 89
 Komlós János 57
 Komornik Vilmos 69
 Kónya Lajos 15
 Korcsog Mihály 16
 Korponai László 89
 Korponay Miklós 89
 Kovách Attila 203
 Kovács András 12, 13
 Kovács Attila 102
 Kovács Bálint 186
 Kovács Imre 17, 18, 154
 Kovács Tibor 21
 Köbel Ádám 181, 198
 Köbel Szilvia 10
 König, Franz 212
 Kövér Ferencné Zsámboki Mária 83
 Kretzulescu család 237
 Krjucskov, Vlagyimir 22
 Kubinyi Ferenc 60

- Kuhn, Thomas 132, 133
 Kun Béla 157
 Kuncze Gábor 61
 Kuyper, Abraham 180, 207
 Kuznyecov, Vaszilij 159
- La Salle, Charles de 212
 Ladányi Sándor 206, 207
 Laernoës, G. M. J. 186
 Lăncrănjan, Ion 228
 Lantos Olivér 20
 Laue, Max von 136
 Le Pen, Jean-Marie 241–244, 247, 248
 Ledermann, Leon 131
 Lehel Ferenc 88
 Liebermann Albert 122
 Liebermann Albertné 122
 Lipatti, Valentin 246
 Lissák Kálmán 156, 159
 Logeart, Agathe 242
 Lovinescu, Monica 214
 Luther Márton 199
- M. Kiss Sándor 94
 MacMillan, Harold 221
 Máday Béla 93
 Major Tamás 72
 Maniu, Iuliu 233
 Manu, Emil 225
 Marenches, Alexandre de 209
 Márki Kálmán 154
 Maros Tivadar 108
 Marosi M. Károly 16, 17
 Martin, Dean 126
 Márton Áron 212
 Márton Erzsébet 84
 Matheidesz Géza 129
 Maurer, Ion Gheorghie 217
 Mihály, I. román király 233
 Mihnea, Gheorghiu 224, 230
 Mikita István 17, 18, 26, 27, 84, 85
 Miller, Arthur 8
- Mindszenty József 107, 161, 162, 171,
 172, 186, 189
 Mitran, Costel 247
 Mitterand, François 244
 Molnár Erik 23, 25
 Molnár István 142, 148
 Molnár Károly 16
 Molnár Miklós 125
 Moruzi család 237
- Nagy Ferenc 17, 110
 Nagy Imre 157, 232
 Nagy Töhötöm 10, 161–178
 Nahit Imre 212
 Năstase, Adrian 246
 Nederbragt, Gerda 198
 Nederbragt, Johan Alexander 198
 Nemes Dezső 25
 Németh Géza 205
 Németh László 8
 Neumann János 131, 132, 134, 135–137
 Newton Dunn, William Francis 241, 244
 Nógrádi Sándor 123
- Nyári Gábor 93, 94, 114
- Oláh György 134
 Onganía, Juan Carlos 167, 175
 Oppenheimer, Robert 134, 140, 145
 Oszlányi Kornél 18
- Pacepa, Ion Mihai 210, 218, 222, 225,
 236, 242–244, 248
 Páger Antal 20–22, 23, 169
 Pál István 18
 Pál Lénárd 156, 158
 Palasik Mária 10
 Palkó Edit 126
 Palló Gábor 132, 137, 139
 Pálóczy László 20
 Palotás Péter 18
 Papu, Edgar 215, 223

- Parragi György 21
 Pascu, Ștefan 227, 230
 Patrascanu, Lucrețiu 212
 Pécsi Sándor 8
 Pella, Giuseppe 221
 Perchy orvos 107
 Perón, Juan Domingo 166
 Pesti József 169
 Péter Gábor 51, 62, 125
 Péter János 25
 Pétery János 127
 Pétery Jánosné lásd Hendrich Edméc
 Petrás Éva 10
 Petrescu-Dîmbovița, Mircea 230
 Petúr László 36
 Pickersgill, Jack 90
 Piros László 18
 Piusz, XII. pápa 161, 162
 Planck, Max 136
 Pleșiță, Nicolae 218
 Polányi Mihály 132
 Pongrácz Anna 122
 Pordea, Gustav 233–248
 Postelnicu, Tudor 222
 Potoczky Mária 123, 124
 Powell, John Enoch 221
 Pöcze Erzsébet 146
 Pöcze Tibor 67
 Puiu, Traian 211
 Puskás Julianna 93
 Pünkösti Árpád 61
 Püski Sándor 27

 Rácz Pál 142
 Radványi János 156–158
 Rajnai Sándor 177
 Rákos Ferenc 22
 Rákosi Mátyás 59, 123
 Rațiu, Ioan 231, 236
 Rátz László 134
 Răuță, Aurel 226
 Ravasz László 183, 195, 197

 Reagan, Ronald 225
 Reöck Andor 106, 107
 Reöck Médi (Bastianné) 106–107, 112
 Rocheron, Pierre 212
 Rockefeller, John D. 156
 Romainville, François de 218
 Roosevelt, Franklin D. 137, 138
 Rosner Sándor 153, 154
 Roushille, Francis 212
 Rösler, Eduard Robert 220
 Rudas Éva (Molnár Miklósné) 125, 126
 Rudas László 125
 Russell, Bertrand 140

 Sablinszky László 104, 105, 112, 114
 Sárkány István 28
 Saunders ezredes 111
 Schachter, Jose 43
 Scheffer Ádám 83
 Scheibert Gábor 157
 Scheibert Károly 144
 Schellpeper, Herbert 34–36
 Schrödinger, Erwin 136
 Schweitzer, Albert 107
 Sebestyén Jenő 195
 Sepsey Tamás 63
 Simonffy András 7
 Simonovics Györgyné Jokán Irén 84
 Sivirsky Antal 206
 Smolka János 143–151, 157
 Somogyi István 49, 59, 61
 Sorescu, Marin 223
 Stahlschmidt, Axel Michael 244
 Steiner Lajos 84
 Sticker Katalin (Havrilla Béláné) 83, 127,
 128
 Stirn, Olivier 238, 239, 241
 Stone, Randolph K. 37, 38
 Strasser, Peter 123, 124
 Straub F. Brúnó 156, 158
 Ströhr Jenő 99, 108
 Sütő András 224

- Sz. Kovács Éva 10
 Szabó Dániel 183, 188
 Szabó László 87
 Szabó Márta 183, 186, 187
 Szabó Miklós 26
 Szántó János 104
 Száraz György 228
 Szarka Miklós 202
 Széchenyi István 8
 Szekér Nóra 10
 Szelezcky Zita 121
 Szent-Györgyi Albert 107, 135, 154
 Szentiványi Béla 16
 Szilárd Leó 10, 131–160
 Szilvási Lajos 90
 Szoltsenyicin, Alekszandr 188, 189
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 32, 139
 Sztehlo Gábor 119
- Tamás Ervin 57
 Tandari Éva 127, 128
 Tandari Judit 128
 Tandari Tamás 128
 Teleki Géza 120
 Teller Ede 131–133, 135, 137, 146
 Tildy Zoltán 195
 Tisserant, Eugène-Gabriel-Gervais-Laurent 217
 Tóth Károly 184
 Tóth Miklós 184, 206
 Tömpe András 144, 146, 150
 Török István 84
 Török Pál 140
 Traub István 108–111, 113
 Triska, Helmut 39, 40, 44, 45
 Turcsán József 69
 Tüski István 181–195, 205, 206
- Újhelly Rózsa 144
- Vajda Tibor (Vajda, Timothy) 9, 49–63
 Vallimarescu, Șerban 225
 Vámos Imre 27, 28
 Van Andel 203, 204
 Varga István 144, 146, 147, 167
 Varga László 62
 Vári József 69
 Vas Ibolya 122
 Vas Zoltán 35, 42, 48, 123
 Vass Vince 195
 Veesenmayer, Edmund 35
 Végh József 181, 195–207
 Végh, Hans 181, 197, 200, 206
 Veil, Simone 238, 239, 241, 247
 Veres Mihály 69
 Vértes Géza 85–89
 Victor, Isac 242
 Vigh János 85
 Viharos József 103
 Vilma, I. holland királynő 183
 Visser 't Hooft, Willem Adolph 183
- Werkmeister, Karl 35, 36
 Wiehle, Robert van de 212
 Wigner Jenő 131, 133–137, 159, 160
 Wittner Mária 84
- Zákó András 11, 102
 Zilahy Lajos 8
 Zwingli, Ulrich 199
- Zsolt Béla 34
 Zsuffa István 62

A kötet szerzői és szerkesztői

ARGEJÓ ÉVA	szociológus, ny. dokumentátor, ÁBTL
BANDI ISTVÁN	történész, tudományos munkatárs, ÁBTL
BARÁTH MAGDOLNA	történész, tudományos tanácsadó, ÁBTL
BORVENDÉG ZSUZSANNA	történész, tudományos kutató, Magyarságkutató Intézet Történeti Kutatóközpont
JOBST ÁGNES	könyvtáros, ÁBTL
KÖBEL SZILVIA	jogász, tudományos főmunkatárs, ÁBTL
PALASIK MÁRIA	történész, osztályvezető, ÁBTL
PAPP ISTVÁN	történész, főosztályvezető, ÁBTL
PETRÁS ÉVA	történész, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Emlékezet Bizottsága Hivatala
PÓCS NÁNDOR	történész, tudományos munkatárs, ÁBTL
SZ. KOVÁCS ÉVA	történész-levéltáros, ÁBTL
SZEKÉR NÓRA	történész, tudományos főmunkatárs, ÁBTL

Abstracts

MAGDOLNA BARÁTH, PhD, Dr. habil.

Scientific Adviser, Historical Archives of the Hungarian State Security, Budapest

Voices of the Siren: Attempts to undermine the emigration (1950–1963)

It became increasingly clear for the former political, military, and social elite, who fled from Hungary to Western Europe and to the countries of the American continents at the end of World War II and in the following years, that the possibility of returning home had disappeared and that their emigration was permanent. There were two types of attitudes: for most of them to settle down and to integrate into the host country's society, and for a minority, to take active political action in the secret hope of returning to Hungary in the future. From the very beginning, the Hungarian state security services were observing them and tried to prevent a formation of a well-organized, united emigrant bloc hostile to communist Hungary. To achieve this, state security services did not restrain themselves from using violent methods, such as compromising, threatening and falsifying, but in general they increasingly used psychological means of influence, too. Such were the amnesty orders of 1950 and 1955, which, with certain exceptions, offered the refugees the prospect of a free return. The communist authorities tried to make this possibility popular through extensive press and radio propaganda and the organizational work of state security officers in foreign missions, as well as statements by a few well-known returnees, but with modest results only.

The huge wave of emigration following the revolution of 1956 created a new situation. The order of the Presidential Council of the 1 December 1956 declared a general pardon for all those returning home by the 31 March 1957. This amnesty order was intended primarily to allow those who had fled the country in the days of the revolution, or afterwards – because of curiosity, of adventure, or of the hope of a better life – to return home with impunity. However, a mass

return was not only hindered by the fear of prosecution and the prospect of constant police surveillance, but also by the fact that a significant number of the refugees could not afford the costs of returning home. The vast majority of those who eventually returned home were not motivated by political, but rather, personal considerations.

The year 1963 marked a turning point in the history of the Hungarian emigration, when the so-called “Hungarian issue” was taken off the agenda of the UN General Assembly and, as the situation in Hungary gradually settled down, the question of the Hungarian emigration became a part of an official government policy.

ZSUZSANNA BORVENDÉG, PhD

Research Fellow, Research Centre for History, Institute of Hungarian Research

**Gap in the Iron Curtain: The trade office in Frankfurt
during the beginning of the 1950s**

The Hungarian foreign trade was assigned an interesting role during the dawn of the cold war: they had to ensure the operation of barter trade and capital flows despite the closed iron curtain. As a result of the bipolar world order, the international barter could only be managed by active and intensified assistance from secret services, it was also in the crosshair of the hostile intelligence services. Keeping the economic relationships operational was in the interest of both superpowers, which often led to supporting economic enterprises during secret operations, which enterprises were connected to intelligence services of the adversaries. This study shows examples of such absurd looking cooperation in the operation of the Hungarian trade office in Frankfurt by presenting the story of two managers of that time: Károly Junger and István Bródy. It highlights that the knowledge of the foreign traders was important for the western trade and economic policy, especially for market expansion. They were hired readily after they had chosen emigration. Trade networks pacify, so we can tell that Hungarian emigration played his part in peaceful coexistence from the middle of the 1950s.

ÉVA ARGEJÓ

Documenter, Historical Archives of the Hungarian State Security, Budapest

Color changing in immigration
Story of Tibor Vajda, a member of the former political police

Tibor Vajda joined the Hungarian political police in 1946. After three years he was sent to Moscow for a year at the Dzerzhinsky Political-Military Academy. On his return he was promoted to major, and, appointed as head of the Investigation Department. In the years 1950–1951, Vajda took part in the investigation work preparing the show trials, dealing with the cases of about two thousand arrested people. He was fired in November 1952, arrested on 12 January 1953 in connection with the Gábor Péter case – leader of the political police at this time – and sentenced to six years in prison. He was released from his punishment by amnesty in October 1956, when he and his family immigrated first to Vienna and then to Australia. They settled in Sydney, he qualified as a dentist and then an oral surgeon, and built an extensive practice. In 1993, Magda Bárdy, who lives in Australia, found him. She claimed that major Tibor Vajda was responsible for the violent death of her husband, István Somogyi in 1951. Their angry litigation between 1995 and 1998 was followed by both Australian and Hungarian public opinion.

MÁRIA PALASIK, PhD, Dr. habil.

Head of Research Department, Historical Archives of the Hungarian State Security,
 Budapest

Those who did not integrate: Political police interrogation of '56 Hungarian refugees returning from Canada with permission

According to public opinion, the admission of 1956 Hungarian refugees into Canada was a success story both from the perspective of the host country and the thirty-nine thousand Hungarians admitted. Most of them became Canadian citizens along with their descendants in the following decades. However, there was a small minority that could not integrate into Canadian society and opted for returning to Hungary. According to Canadian records, by July 1958, 435 persons were repatriated to Hungary at the cost of the Canadian government.

Hungarian government sources reveal that between June 1957 and the end of 1960, 1617 individuals returned after being granted amnesty. These repatriates were interrogated by the Hungarian political police, whose records are worth investigating. The interrogation records allow us to reconstruct the narratives of individual refugees, and trace everyday life in Canada from the second half of the 1950s until the beginning of the 1960s. This study focuses on the repatriates and discusses their decisions to return to Hungary, their repatriation process, and reception in Hungary, also includes some cases, when the political police attempted to recruit them as agents.

ÁGNES JOBST, PhD

Librarian, Historical Archives of the Hungarian State Security, Budapest

Sentenced to exile: The Hungarian section's instructors of the NATO Training Center in Oberammergau under the light of Hungarian intelligence reports

During the Cold War, the secret services of the Eastern Bloc set their sights on Oberammergau, a Bavarian settlement. Several German mountain-troops barracks were found in the region, which served their interest. Following World War II, these buildings first functioned as a US and then as NATO training centers. These former barracks housed the Intelligence Military Police and Special Weapon School that trained prospective diplomats and intelligence agents to work at the US embassies in various states in the Eastern Bloc. Training classes were carried out in German, Russian, Czech, Slovakian, Polish, Hungarian, and other Southern Slavic languages. The faculty consisted of displaced persons who had previously fled from the above-mentioned countries.

The Hungarian Department employed seven instructors. They had emigrated either before the Soviet invasion in 1945, or prior to the communist takeover. Secret agents of the Hungarian counterintelligence investigated the members of this group and referred to them with the codename *Isegrims* in their reports.

Although their highest mission was to restore the independence of Hungary, *Isegrims* members were presented as the utmost enemies of the young democracy. For this reason, they regularly took up teaching positions at the Hungarian Department of the military intelligence training school. Examining this special group of the Hungarian emigrants, the study reveals their incentives to teach in the

institution by tracking their lives. Furthermore, the paper also aims to reconstruct the causes of fractures in their cooperation with the US secret services.

ÉVA SZ. KOVÁCS

Historian-archivist, Historical Archives of the Hungarian State Security, Budapest

Fate of emigrant women and state security services

Research on twentieth-century Hungarian emigration focuses primarily on men, as they were more likely to choose the emigration or were forced to emigrate. This also seemed almost universal truth to the author until she noticed Anna Kéthly's role in the 1956 emigration as well as her political activity. In fact, Kéthly's activities made me realize that it might be worthwhile to look at the role Hungarian women played in emigration, why they were forced or motivated to leave their homeland, and how Hungarian state security services were related to this.

From the end of World War II to the system change of regime, the study attempts to answer the questions raised above through the histories of some women, while also presenting state security actions and methods related to the examples.

NÓRA SZEKÉR, PhD

Senior Research Fellow, Historical Archives of the Hungarian State Security, Budapest

Alias: Martian. Observation of Hungarian scientific emigration through the example of Leo Szilard

Leo Szilard, the world famous physicist and inventor of Hungarian origin, conceived the nuclear chain reaction, patented the idea of a nuclear fission reaction and in 1939 wrote the letter for Albert Einstein's signature that resulted in the Manhattan Project that built the atomic bomb. At the same time, he was the first to draw attention to the dangers of nuclear weapons and drafted a petition advocating a demonstration of the atomic bomb. He publicly sounded the alarm against the new kind of nuclear weapon that might annihilate mankind. Szilard founded the Council for a Livable World in 1962 to deliver the real danger about

nuclear weapons to the public. For state security during the cold war, such an influential person who fights so openly against nuclear weapons deserved special attention. The study tracks how Hungarian state security, taking advantage of Leo Szilard's connections in Hungary, tried to get close to the scientist.

ÉVA PETRÁS, PhD

Senior Research Fellow, Committee on National Remembrance, Budapest

Töhötöm Nagy in South America

Töhötöm Nagy (1908–1979) lived an extraordinary and legendary life, which included several stages first in the Jesuit order, later, after leaving the Catholic Church as a philanthropist and freemason in South America, and finally in Hungary again as a secret agent of the Communist political police. His name is mostly well-known for his leading role in KALOT, the Catholic Youth Movement of Agricultural Workers, a social movement in interwar Hungary, but he also played an important part during and after World War II when he was active in church diplomacy. However, due to his conflicts with Cardinal József Mindszenty he was relocated to South America in autumn 1946.

The study introduces Nagy's manifold activities in his emigration and examines the circumstances of the beginnings of his cooperation with the Hungarian state security authorities.

SZILVIA KÖBEL, PhD, Dr. habil.

Senior Research Fellow, Historical Archives of the Hungarian State Security, Budapest

“Through them we may attempt to quell the effects of anti-communist propaganda...”

**István Tüski and József Végh, emigrated pastors in the Netherlands,
under the observation of Hungarian secret services**

My research – based on the Hungarian State Security's documents – is focused on showing the special aspects of the relationship of the Hungarian and the Dutch Reformed Churches respectively between the years 1945/48 – 1989/90. Hungarian communist secret services were particularly interested in the

Hungarian reformed pastors who emigrated to the Netherlands and the Dutch pastors visiting Hungary. The official Hungarian religious criticism branded Kuyperian ideas as “reactionary”, which is why the secret service considered the Gereformeerde Kerken in the Netherlands as “enemy” of the state socialist system (greater enemy than the Hervormed Church). In the study I explore how the lives of two Hungarian pastors, István Tüski and József Végh, took shape in the shadows of the Hungarian state security agencies. The sources differ somewhat in their attributes, which is reflected in their analysis, but nevertheless I wished to convey for each scenario, how the anticlerical socialist state, the relationship between the leadership of the Reformed Church with the government, and the global church policy during the cold war influenced the pastors in their service, a common thread being their emigration to the Netherlands. The pastors differed in their personalities and their situation in life, but despite that, both of them helped Hungarian families and congregations, and both were under surveillance of the Hungarian state security agencies. What connected them was their pastoral work in the Netherlands among the Hungarian refugees.

ISTVÁN BANDI

Research Fellow, Historical Archives of the Hungarian State Security, Budapest

Romanian agents against Hungarian emigration: Activities of two agents of Romanian intelligence from the sixties to the change of regime

The Ceaușescu system pursued anti-minority policy under the auspices of national communism. The Romanian secret services serving the dictator used far-right personalities, organizations and the press against the immigration centers and diaspora to carry out their disinformation operations. To reach this goal, those who left Romania after World War II, especially those who had previously been members of the legionary movement, or at least sympathized with them. This part of Romanian emigration also had good relations with far-right organizations in the western world. At this point, the far-right of emigration and Romanian communism’s enemy image overlapped, making it easier to understand why the Romanian secret services was able to use these circles effectively against the Hungarian emigration. The present study undertakes to present the modus operandi of the Ceaușescu dictatorship’s intelligence against Hungarian emigration.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetőek, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban

Nyomdai előkészítés: Erőss Zsolt